

Vězeňství a Evropská úmluva o lidských právech

Miroslav Kaštyl

Kancelář vládního zmocněnce

Prezentace pro studenty Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Brno, 28. dubna 2020

Úvod I.

Východiska:

- Vězněné osoby kromě osobní svobody požívají všech základních práv a svobod zaručených Úmluvou. Odnětí svobody nevyhnutelně a nezbytně řadu z těchto práv a svobod omezuje. Omezení však musí být v souladu se zákonem, sledovat legitimní cíl a být nezbytná.
- Státy mají povinnost držet osoby v podmínkách, které respektují lidskou důstojnost. Způsoby a metody provádění přijatých opatření nesmí působit utrpení nebo úzkost překračující nevyhnutelnou míru utrpení, která je zbavení svobody vlastní.
- Státy mají povinnost zajistit účinný přístup k obhájci, resp. k soudům.
- Státy požívají široký prostor uvážení v otázkách vězeňské a trestní politiky.

Kontext rozhodování Soudu:

- Evropská vězeňská pravidla, zprávy CPT, ombudsmanů i nevládních organizací (např. konkrétní podmínky ve vězeňských zařízeních).

Úvod II.

Vybrané články a problémy

Články 2 a 3 (podmínky ve věznicích včetně ubytovací plochy a zdravotní péče)

- Posuzovat celkové podmínky a kumulativní účinek. Velikost ubytovací plochy patří mezi klíčové ukazatele, zda jsou podmínky v souladu s Úmluvou (standard alespoň 3m² Soud x 4m² CPT). Silná domněnka porušení Úmluvy, je-li plocha nižší, omezená míra kompensace (např. pobyt mimo celu). Podrobněji např. *Muršić proti Chorvatsku*.
- Státy musí zajistit ochranu zdraví. Úroveň zdravotní péče srovnatelná s tou, kterou se stát zavazuje poskytovat všem obyvatelům. Nikoli pouze tlumení příznaků, ale komplexní léčebný plán (minimálně předcházet zhoršení). Podrobněji např. *Blokhin proti Rusku*.

Článek 8 (kontakt s rodinou, kontrola komunikace soukromé či s advokátem)

- Vnitrostátní orgány mají pomáhat osobám ve výkonu trestu odnětí svobody při udržování kontaktů s rodinou.

Úvod III.

Vybrané články a problémy

Článek 10 (přístup k informacím prostřednictvím internetu)

- Právo přijímat informace x nezbytná míra omezení
- Státy nemají obecně povinnost poskytovat přístup k internetu. Pokud umožňují, v případě odepření nutné *ad hoc* uvážit konkrétní rizika případu a poměřit jednotlivé zájmy. Nestačí obecné obavy z existence komunikace a zvýšené náklady na ostrahu. Přístup k internetu v narůstající míře chápán jako právo (důležitost podpořena v řadě mezinárodních dokumentů). Podrobněji např. *Kalda proti Estonsku*.

Článek 2 Protokolu č. 1 (přístup ke vzdělávacím institucím)

- Státy nemají povinnost zajistit vzdělávací aktivity, jakkoliv je to vhodné. Pokud je však zajišťují, musí poskytovat přístup na základě předvídatelných kritérií. Podrobněji např. *Velyo Velev proti Bulharsku*.
- Právo na vzdělání v demokratické společnosti má zásadní místo, případné omezení musí být odůvodněno (nesmí však zasáhnout podstatu práva), přístup ke vzdělání nesmí být podroben svévolným

Úvod IV.

Vnitrostátní prostředky nápravy

Preventivní i kompenzační v závislosti na namítaném porušení:

- Namítá-li osoba špatné podmínky je především třeba stav bezodkladně ukončit, pokud stále trvá. Pokud již došlo k ukončení např. v důsledku propuštění osoby či změny podmínek, přichází v úvahu poskytnutí odškodnění (peněžní náhrada, někdy i zkrácení výměry trestu).
- Preventivní a kompenzační prostředky nápravy se mohou doplňovat, takže mohou být účinné i ve svém souhrnu. Standardně před podáním stížnosti je třeba vyčerpat preventivní prostředky a poté, je-li to účelné i kompenzační.
- Orgánem, jehož prostřednictvím se lze domáhat nápravy, nemusí být vždy soudy. Důležité jsou pravomoci orgánu a dostatečné procesní záruky. V ČR např. splňuje dohled ze strany státního zastupitelství. Orgán musí mít možnost se zabývat podstatou námítky a jeho rozhodnutí být závazná.
- Vězněná osoba – důkazní břemeno – postačuje tzv. hájitelné tvrzení podpořené např. podrobným popisem podmínek, stížnostmi apod. 5

Úvod V.

Česká republika a vybrané případy

Minulost:

- Věc Žirovnický (mimo jiné přeplněnost a pasivní kouření)
- Věc Jirsák (prodlení s léčbou x dosažení minimálního stupně závažnosti)
- Věc Stepankiv (neposkytnutí bezplatné léčby závažného onemocnění)
- Věc Miler (předání k výkonu trestu do jiného státu)
- Věc Hýbner (invalidita x diskriminace x věznice s přísnějším režimem)

...

Většina stížností prohlášena nepřijatelnými pro nevyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy.

Aktuálně:

- Věc Zadeh (mimo jiné namítáno i porušení důvěrnosti obsahu)

Aktuální témata I.

Gorlov a ostatní proti Rusku

Nepřetržitě sledování prostřednictvím kamer v celách

- Vězni v celách nepřetržitě monitorováni prostřednictvím kamer (zajištění bezpečnosti).
- Vězni při nástupu do věznice informováni o používání kamer.
- Umístění kamer mělo umožňovat sledovat téměř celou plochu cel včetně postele, resp. částečně i sociálního zařízení.
- Kamery údajně obsluhoval ženský personál (stěžovatelé byli muži).

Předchozí judikatura Soudu:

- Nepřetržitý dohled nad uvězněnými prostřednictvím kamer představuje zásah do práva osoby na respektování soukromí, ale může být v určitých situacích individuálně odůvodněn (*Van Der Graaf proti Nizozemí*, případně *Mocanu proti Rumunsku*).
- ? Porušení článku 8 Úmluvy

Gorlov a ostatní proti Rusku

Závěry Soudu:

- Nebylo pochyb, že k zásahu do soukromí došlo (kamery součástí bezpečnostních opatření).
- Právní úprava na úrovni zákonů obecná – umožňuje provádět dozor technickými prostředky, ale bez bližšího upřesnění (vyjma povinnosti informovat uvězněnou osobu).
- Prováděcí předpisy technického rázu, neobsahují bližší podmínky pro používání kamer ani případná omezení (nahrávání, uchovávání, přístup apod.). Nedostatečný právní podklad, riziko svévole.
- Nepřetržité sledování nebylo a s ohledem na právní úpravu ani nemohlo být odůvodněno individuálními okolnostmi, existovalo bez časového omezení a bez možnosti periodického přezkoumání nutnosti sledování.
- Používání kamer v celách mělo určitý právní základ, z hlediska kvality však neodpovídající, bez záruk a prostředků proti zneužití. Otázkou přiměřenosti se proto Soud již nezabýval.

✓ Článek 8 byl porušen

Aktuální témata II.

Guimon proti Francii

Účast na pohřbu osoby blízké – osoba ve výkonu trestu

- Stěžovatelka členkou ETA, odnětí svobody za přípravu teroristického útoku. Z důvodu úmrtí otce požádala bezodkladně o umožnění účasti na pohřbu, pohřeb se konal ve francouzské části Baskicka.
- Žádost zamítnuta (povaha tr. činnosti, členství v ETA, trest měl skončit až za několik let, riziko útěku, riziko pro veřejný pořádek kvůli místu konání, nemožnost včas zajistit adekvátní eskortu, nemožnost nahradit eskortu jiným způsobem).
- ? Porušení článku 8 Úmluvy

Závěry Soudu:

- Zamítnutí žádosti mělo oporu v právních předpisech, které byly dostatečně určité a důvody pro zamítnutí předvídatelné. Vnitrostátní soudy se zabývaly individuálními okolnostmi, nebylo možné včas zajistit zesílenou a speciálně vycvičenou eskortu, vnitrostátní soudy řádně zvážily zájem stěžovatelky a zájem na zachování veřejného pořádku. Zamítnutí sledovalo legitimní cíle a bylo i přiměřené.

X Článek 8 Úmluvy nebyl porušen

Vetsev proti Bulharsku

Účast na pohřbu osoby blízké – osoba ve výkonu vazby

- Stěžovatel ve vazbě kvůli podezření z krádeže. Z důvodu úmrtí bratra požádal o umožnění účasti na pohřbu.
- Žádost zamítnuta (na rozdíl od odsouzených osob ve výkonu trestu osoby ve vazbě nemohou s ohledem na právní úpravu žádat, eskorta možná pouze z důvodu účasti na soudním jednání).
- ? Porušení článku 8 Úmluvy

Závěry Soudu:

- Vnitrostátní právní úprava umožňovala požádat pouze osobám ve výkonu trestu, doprovod eskorty možný pouze z důvodu účasti na soudním jednání.
- Nemožnost zohlednit individuální okolnosti a poměřit jednotlivé zájmy.
- Nebyla prokázána nezbytnost zásahu.
- ✓ Článek 8 Úmluvy byl porušen.

Aktuální témata III.

Ciupercescu proti Rumunsku (č. 3)

Možnost komunikace s rodinou online

- Stěžovatel ve výkonu trestu v Rumunsku, manželka žije v Itálii. Z důvodu vzdálenosti jej mohla navštěvovat 1 x za 3 měsíce, mohou si telefonovat ale nikoli komunikovat online.
 - Vnitrostátní úprava formálně umožňuje na zákonné úrovni komunikaci s rodinnými příslušníky online prostředky. Ve skutečnosti však nebylo právo naplňováno, neboť prováděcí předpis přijat až s časovým odstupem (cca 1 rok).
- ? Porušení článku 8 Úmluvy

Závěry Soudu:

- Článek 8 nezaručuje vězňům právo online komunikace. Tím spíše, pokud mají k dispozici jiné prostředky komunikace. Vnitrostátní úprava však toto právo obsahovala. Zároveň byl stěžovatel fakticky omezen. Nutno ovšem zohlednit, že stěžovatel mohl telefonovat, manželka jej příležitostně navštěvovala a omezení (1 rok) bylo krátkodobé.

X Článek 8 Úmluvy nebyl porušen.

Aktuální témata IV.

Arslan a Bingöl proti Turecku

Přístup k počítačům a internetu za účelem vzdělávání

- Stěžovatelé odsouzeni na doživotí za členství v teroristické organizaci. V minulosti byli studenty VŠ. Stěžovatelé se chtěli dále vzdělávat (distanční forma studia), složili i přijímací zkoušky.
 - Vnitrostátní právní úprava umožňovala používání PC i přístup na internet, upravovala i možnost omezení.
 - Žádosti stěžovatelů o používání PC byly zamítnuty (povaha tr. činnosti, udržování kontaktů ve vězení se členy organizace, kázeňské tresty a nezapsání ke studiu).
- ? Porušení článku 2 Protokolu č. 1 (právo na vzdělání)

Závěry Soudu:

- Právní úprava případného omezení vůči určitým osobám měla zákonný základ, opatření mohlo sledovat legitimní cíl ochrany pořádku a předcházení zločinnosti. Věznice disponovala počítači s přístupem na internet (žádné náklady na pořízení).
- Bezpečnost je relevantním důvodem, chyběla však zde podrobná analýza konkrétních bezpečnostních rizik. Nedošlo k řádnému poměrování zájmů stěžovatelů s požadavkem na zachování veřejného pořádku.

Aktuální témata V.

Enache proti Rumunsku

Narození dítěte a odklad výkonu trestu

- Stěžovateli se bezprostředně po odsouzení narodil potomek, požádal proto o odklad výkonu trestu (finanční a rodinná situace). Stěžovateli nebylo vyhověno.
- Vnitrostátní právo umožňuje matkám odklad až do okamžiku, kdy dítě dovrší 1 rok, anebo přípouští žádat o odklad ve zvláštních případech (závažné důsledky pro odsouzenou osobu, rodinu, zaměstnavatele).
- ? Porušení článku 14 ve spojení s článkem 8

Závěry Soudu:

- Situace stěžovatele – otce srovnatelná se situací ženy – matky. Smyslem odkladu zajistit adekvátní péči dítěti (oba rodiče mohou poskytnout), odklad až na 1 rok přesahuje dobu těhotenství a okamžik porodu.
- Odlišné zacházení vyžaduje silné a přesvědčivé důvody. Vnitrostátní úprava navíc umožňovala žádat i bez ohledu na pohlaví + individuální posuzování žádostí.
- Zohlednění specifické situace žen v těhotenství a po narození dítěte, existence zvláštního pouta mezi matkou a dítětem je pro Soud dostatečné k odůvodnění odlišného zacházení + ochrana mateřství v mezinárodních dokumentech.

Enache proti Rumunsku

Oddělená stanoviska

Soudkyně Yudkivska:

- otec a matka se nenacházejí ve srovnatelné situaci
- biologické rozdíly (těhotenství, porod, dopady fyziologické a psychologické)
- závislost a zvláštní pouto mezi matkou a dítětem (kojení, dotyky matky, tlukot srdce matky uklidňuje dítě), oddělení od matky dopad na vývoj dítěte

Soudci Pinto de Albuquerque a Bošnjak:

- neexistují objektivní a rozumné důvody k odlišnému zacházení
- evropská společnost směřuje k vyrovnanějšímu dělení péče mezi rodiči
(odkaz na judikaturu Soudu)
- odlišné zacházení není v nejlepším zájmu dítěte (důležitost role otce v životě dítěte)
- umožnění odkladu i otcům nijak nesnižuje ochranu žen, naopak přispívá k větší rovnosti pohlaví
- ani ženy neměly automaticky zaručeno vyhovění žádosti

Domácí úloha

Vězeň vegetarián

Zadání:

- Pan Tomáš Marný je ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Horní Šatlava.
- Ve vězeňské kuchyni je mu zajišťována vegetariánská strava. Z důvodu rekonstrukce kuchyně mu však věznice začala poskytovat pouze běžnou stravu. Jelikož pan Marný běžnou stravu odmítl, věznice ho začala považovat za „hladovkáře“ a nepouští jej proto na pracoviště.
- Vězeňská služba: objektivní nemožnost zajistit vegetariánskou stravu, vězeň má možnost nákupu jídla a surovin ve věznici či jejich dovozu do věznice zvenčí. Pan Marný nenamítal, že by mu to bylo znemožněno.
- Pan Marný: věznice během rekonstrukce zajišťuje dietní i muslimskou stravu spoluvězňům, jistě proto může poskytovat i vegetariánskou. Bez práce nemá možnost si opatřovat finanční prostředky, potažmo si obstarat náhradní stravu.

Otázky:

- ? Chrání Úmluva vegetariánství, resp. ve vztahu k jakému právu dle Úmluvy by se případ pana Marného mohl posuzovat?
- ? Je případně toto právo samo o sobě omezitelné, resp. co lze omezit ve vztahu k uvězněným osobám?
- ? Lze podpůrně odkázat na nějaký dokument na evropské úrovni stran poskytování stravy vězněným osobám? Pokud, ano, uveďte který a číslo pravidla.
- ? Umožňuje česká právní úprava zohledňovat vegetariánství u osob ve výkonu trestu odnětí svobody (právní rámec)?
- ? Co vám při zajišťování „nestandardních potřeb“ vězněných osob v této souvislosti připadá obecně podstatné/klíčové? Jak byste konkrétně posoudili případ pana Marného?
- ? Je možným/vhodným řešením situace pana Marného přeložení do jiné věznice?

Děkuji za pozornost.